

Panorama Romanına “Büyük İnkılâp ve Küçük Politika” Çerçevesinden Bakmak

Elif TÜRKİSLAMOĞLU*

ÖZ

Türk edebiyatının önde gelen kalemlerinden biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, edebiyatçı kimliğinin yanı sıra gazeteciliği, milletvekilliği ve diplomatlığı ile Tanzimat Dönemi’nden beri görülen aydın/bürokrat/politikacı bileşiminin tipik bir örneğidir. Çağdaş Türk düşüncesinin ortaya çıktığı Tanzimat yıllarından beri Türkiye’de edebiyat ve düşünce birbiriyle iç içe geçtiğinden o da toplum ve siyaset üzerine eğilen yazarlar çizgisinden gelmektedir. Romandan anı kitaplarına ve gazete yazılarına kadar çeşitli türlerde eserler veren yazar, II. Abdülhamit döneminden Meşrutiyet’e, Milli Mücadele yıllarından Cumhuriyet’in kuruluşuna, çok partili siyasi hayata geçişten 27 Mayıs’a kadar tanıklık ettiği devirleri çalışmalarına da bir biçimde aktarmıştır.

Bu çerçevede Yakup Kadri’nin 1930’lu yıllardan 1950’lere kadar olan dönemi işleyen *Panorama* romanının yazarın Atatürk devrimlerinin halk üzerindeki etkisi, toplumda yer edinin edinemediği üzerine yaptığı eleştirel değerlendirmeleri bakımından ayrı bir yer tutar.

Kurtuluş Savaşı yıllarından beri Atatürk’ün yakın çevresinde yer alan Yakup Kadri, Cumhuriyet’in ve Atatürk devrimlerinin düşünce ve edebiyat hayatında önde gelen savunucularından biridir. Ancak yazarın, Cumhuriyet’e ve devrimlere yaklaşımı sorgusuz bir övme edebiyatı şeklinde olmamıştır. Atatürk’ü ayrı bir yerde tutmakla birlikte Yakup Kadri, devrimlerin uygulanışını, halka yansımalarını daha 1930’ların başından itibaren eleştirir görmektedir. Nitekim o tarihlerde yayımlanan *Ankara* (1934) romanının ikinci bölümü *Panorama*’nın öncüsü gibidir. Cumhuriyet’in onuncu yılı vesilesiyle

*

Dr., Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Ankara/Türkiye
E-posta: eliftio@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-0100-1884, DOI: 10.32704/erdem.948944
Makale Gönderim Tarihi: 07.08.2020 * Makale Kabul Tarihi: 26.03.2021 * (Sanat ve Edebiyat Mk.)

yazdığı, ancak yayımlamadığı “Büyük İnkılâp ve Küçük Politika” başlıklı makalesi de yazarın dönemin siyasi ve toplumsal gelişmelerine karşı eleştirel yaklaşımının başka bir ifadesidir.

Panorama romanıyla, Cumhuriyet’in ve Atatürk devrimlerinin kurduğu yeni Türkiye’ye ve Türk toplumuna eğilen Yakup Kadri, 1930’lu yıllarda Atatürk’ün henüz hayatta olduğu yıllardan 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara geçişine kadar olan dönemi işlemektedir. Atatürk’ün “büyük inkılâp”ının Cumhuriyet Halk Partisi ve devlet bürokrasisi içindeki birtakım “küçük politika”lara kurban edildiği şeklinde özetlenebilecek düşüncelerinin yer aldığı makalesi ise *Panorama* romanının alt metni gibidir. Yazar, yayımlayamadığı bu çalışmasında dile getirdiği meseleleri, kurgusal bir metin üzerinden ifade etmek istemiş görünmektedir.

Bu çalışma, *Panorama* romanını “Büyük İnkılâp ve Küçük Politika” metnine dayanarak tahlil etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede Yakup Kadri’nin romanda dile getirdiği devrimlere, çok partili siyasi hayata ve özellikle Cumhuriyet Halk Partisi yönetimine dair eleştirileri söz konusu makaleyle birlikte değerlendirilmeye çalışılacaktır. Söz konusu tahlil çabasında dayanılan temel metin anılan makale olmakla birlikte, Yakup Kadri’nin işlediği konulara ışık tutabilecek *Politikada 45 Yıl*, *Zoraki Diplomat* gibi anı çalışmaları ile *Yaban* ve *Ankara* romanlarından da mümkün olduğunca yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Atatürk inkılâpları, Cumhuriyet, edebiyat, siyaset.

Looking at the Novel Panorama from the Perspective of “The Great Revolution and Petty Politics”

ABSTRACT

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, one of the leading figures of Turkish literature, is a typical name for a combination of intellectual/bureaucrat/politician that has been seen since Tanzimat era with his identity of journalist, deputy and diplomat beside being a man of literature. Because of the penetration of literature and thought from the years of Tanzimat when modern Turkish thought appeared, he comes from the line of authors leaning towards society and politics as well. Writing different literal varieties like from novel to memories and journal articles, he reflected his witnessings in the periods of Abdülhamit II, Meşrutiyet, War of Independence, establishment of Republic, passing into multi-party political life and the Coup d’Etat on 27th May into his studies.

Within this context his novel, *Panorama* that depicts the period from the 1930s to the 1950s, is regarded to have been written to make a critical assessment about the effects of the revolutions on Turkish people and whether the revolutions were embraced or not. Yakup Kadri, a member of Atatürk’s innercircle since the National Struggle was one of the leading defenders of the Republic and Atatürk’s revolutions. However his approach to the Republic and the revolutions was not based on exaggerated praising without any questioning. Although Atatürk was very dear to him, Yakup Kadri began criticising the way of implementing his revolutions by the administrators and the reflections of them to Turkish people as early as in 1930’s. In this perspective, the second part of his novel *Ankara*, published in those years (1934), was just like a forerunner of *Panorama*. His article, written on the occasion of tenth anniversary of the Republic but never published, “The Great Revolution and Little Politics” was a reflection of the author’s critical approach to the political and social developments of the term. This article, covering his views about sacrificing of “the great revolution” of Atatürk to the “petty politics” by Republican People’s Party and some officers in the bureaucracy, can be considered a sub-text of *Panorama*.

In this study, it is aimed to analyze *Panorama* in the light of Yakup Kadri’s article “The Great Revolution and Petty Politics”. Together with this article, it has been benefited from his memories as a contributing source as well.

Keywords: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, Atatürk revolutions, Republic, literature, politics.

Giriş

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Panorama* başlıklı çalışması 1950 yılında birincisi, 1954 yılında ikincisi yayımlanmak üzere iki ciltlik bir eserdir. Bu romanıyla, Cumhuriyet'in ve Atatürk devrimlerinin kurduğu yeni Türkiye'ye ve Türk toplumuna eğilen Yakup Kadri, 1930'lu yıllarda Atatürk'ün henüz hayatta olduğu dönemden 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara geçmesine kadar olan dönemi işlemiştir. Romanın yazım amacı devrimlerin halk üzerindeki etkisi, toplumda tutup tutmadığı üzerine eleştirel bir değerlendirme yapma çabası olarak belirmektedir.

Milli Mücadele yıllarından beri Atatürk'ün yakın çevresinde yer alan Yakup Kadri, Cumhuriyet'in ve Atatürk devrimlerinin düşünce ve edebiyat hayatında önde gelen savunucularından biri olmuştur. Ancak yazarın, Cumhuriyet'e ve devrimlere yaklaşımı sorgusuz/sualsiz bir övme edebiyatı üzerinden olmamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ü ayrı bir yerde tutmakla birlikte Yakup Kadri, onun devrimlerinin uygulanışını, halka yansımalarını daha 1930'ların başından itibaren eleştiren bir tutum takınmıştır. Nitekim o tarihlerde yayımlanan Ankara (1934) romanının ikinci bölümü *Panorama*'nın öncüsü gibidir. Aynı zamanda Cumhuriyet'in onuncu yılı vesilesiyle yazdığı, fakat yayımlamadığı “*Büyük İnkılap ve Küçük Politika*”¹ başlıklı makalesi de yazarın dönemin siyasi ve toplumsal gelişmelerine eleştirel yaklaşımının bir ifadesidir. Atatürk'ün “büyük inkılap”ının Cumhuriyet Halk Partisi ve devlet bürokrasisi içindeki birtakım “küçük politika”lara kurban edildiği şeklinde özetlenebilecek bir eleştirinin yer aldığı bu makale, *Panorama* romanının alt metni gibidir.

Bu çalışma, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Panorama* romanını “Büyük İnkılap ve Küçük Politika” metnine dayanarak tahlil etmeyi amaçlamaktadır. Yakup Kadri'nin romanda dile getirdiği devrimlere, çok partili siyasi hayata ve özellikle Cumhuriyet Halk Partisi yönetimine dair eleştirileri söz konusu makaleyle birlikte değerlendirilmeye çalışılacaktır. Söz konusu tahlil çabasında dayanan temel metin anılan makale olmakla birlikte, Yakup Kadri'nin işlediği konulara ışık tutabilecek anı türünden *Politikada 45 Yıl*, *Zoraki Diplomat* gibi anılarını anlatan çalışmaları ile *Yaban* ve *Ankara* gibi

¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun İletişim Yayınlarından çıkan *Atatürk* başlıklı monografik çalışmasının sonunda yer alan bu makaleye ilişkin olarak anılan kitabın sonunda yer alan dipnotta, Yakup Kadri'nin söz konusu yazı dizisini 1933 yılında Cumhuriyet'in onuncu yılı için yazdığı, ancak her nedense yayımlanmadığı; yazarın ölümünden sonra eşi Leyla Karaosmanoğlu'nun bulup Milliyet gazetesinde 13-22 Aralık 1976 tarihleri arasında tefrika ettirdiği belirtilmektedir. Bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “*Büyük İnkılap ve Küçük Politika*”, *Atatürk*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 185'teki dipnot.

romanlarından da mümkün olduğunca yararlanılmıştır. Dolayısıyla, romanın Cumhuriyet ve Atatürk devrimlerine dair getirdiği eleştirilerin izlerini yazarın siyasi görüşlerini ve izlenimlerini aktardığı diğer çalışmalarında sürmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede elinizdeki makalede, öncelikle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, Atatürk inkılaplarına ve Cumhuriyet'e bakışını da etkilediği düşünülen edebi ve düşünsel kimliğinden, onun Milli Mücadele sırasında ve sonrasında bir entelektüel ve siyasetçi olarak üstlendiği rollerden kısaca bahsedilecek, ardından *Panorama* romanı, “Büyük İnkılâp ve Küçük Politika” yazısı başta olmak üzere yazarın diğer romanları ile anı kitapları eşliğinde tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Edebi ve Düşünsel Kimliği

Türk edebiyatının önde gelen kalemlerinden biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, edebiyatçı kimliğinin yanı sıra gazeteciliği, milletvekilliği ve diplomatlığı ile Tanzimat Dönemi'nden beri görülen aydın/bürokrat/politikacı bileşiminin tipik bir örneğidir. Çağdaş Türk düşüncesinin ortaya çıktığı Tanzimat yıllarından beri Türkiye'de edebiyat ve düşünce birbiriyle iç içe geçtiğinden toplum ve siyaset üzerine eğilen yazarlar çizgisinden gelmektedir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Osmanlı İmparatorluğu devrindeki ünlü âyan ailelerinden Manisalı Karaosmanoğulları'nın bir üyesidir. II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte edebiyat hayatına *Fecr-i Âti*² topluluğunun bir üyesi olarak *Servet-i Fünun* dergisinde yazarak başlamıştır (Banarlı, 1983: 1201-1202). Yakup Kadri ve kuşağı, İkinci Abdülhamit saltanatının sansür uygulamaları ve hafiye teşkilatının endişesiyle doğmuş ve büyümüşlerdir. Dolayısıyla ülkenin kaderine ilgi duyan dönemin aydınları bu ilgilerini gizlemek, heyecanlarını bastırmak ve bir tür oto-sansür uygulamak durumunda kalmıştır. Söz konusu ortamın bir yerde düşünen ve yazan kesimleri siyasetin dışın-

² *Fecr-i Âti* topluluğu, doğum yılları 1885 civarı olan, II. Abdülhamit'in istibdat döneminde yetişmiş ve öğrenim yaşama sonunda uygun bir ortamın elverişli koşulları içinde “hürriyet”e kavuşmuş “sanatkâr” gençlerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Bu gençler, *Servet-i Fünun* dergisine yeni bir görünüm kazandırmak isteyen bir kuşak olarak Türk edebiyatı tarihinde yerlerini almışlardır. *Fecr-i Âti*'nin 24 Şubat 1909 tarihinde yayımlanan ilk beyannamesinin altında başlıca şu imzalar yer almaktadır: Ahmet Haşim (doğ. 1885), Emin Bülent (Serdaroğlu, doğ. 1886), Tahsin Nahit (doğ. 1887), Celal Sahir (reis, doğ. 1883), Cemil Süleyman (doğ. 1886), Hamdullah Suphi (Tanrıöver, doğ. 1885), Refik Halit (Karay, doğ. 1888), Şahabettin Süleyman (doğ. 1885), İzzet Melih (Devrim, doğ. 1887), Ali Canip (Yöntem, doğ. 1887), Ali Süha (Delilbaşı, doğ. 1887), Faik Ali (Ozansoy, doğ. 1875), Fazıl Ahmet (Aykaç, doğ. 1884), Mehmet Behçet (Yazar, doğ. 1890), Köprülüzade Mehmet Fuat (doğ. 1890), Mufit Ratip (doğ. 1887), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu, doğ. 1889), Rauf Mutluay, 100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 52.

daki konularla ilgilenmeye, toplumun meselelerine karşı kayıtsız kalmaya ittiği görülür. Bu sebeple II. Abdülhamit döneminin aydın kuşağı için hayatın gerçeklerinden “kaçarak, kendi içlerine kapanmak arzusuna” kaptırdıkları yorumu yapılır. Bu doğrultuda Yakup Kadri de edebiyat hayatının ilk yıllarında ölüm, trajedi gibi birey odaklı konularla, Yunan ve Latin edebiyatı ve düşüncesiyle ilgilenmiş; siyasi ve toplumsal konulara karşı kayıtsız kalmış (Akı, 2017: 18, 30-44), “sanat sanat içindir” düsturuna bağlanmıştır. Nitekim *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*’nda kendisinin de dahil olduğu Fecr-i Ati’nin kuruluşunu anlatırken, Topluluğun dayandığı düşünsel formülün Şahabettin Süleyman’ın “Sanat şahsi ve muhteremdir” sözleriyle belirlendiğini dile getirir (Karaosmanoğlu, 2018a: 32-34). Bu devirde hâkim olan bu ‘ferdiyetçi’ sanat anlayışının kendilerine Edebiyat-ı Cedide’den³ miras kaldığını kaydetmektedir. Yazar onların devrinin “bütün aydınların kendi işlerine çekilmek zorunda kaldığı ve dış âlemlerle teması imkân bulunmadığı bir devir” olduğunu, fakat onun ardından gelen kendi devirlerinde hayat şartlarının değiştiğinden ve “kolektif bir ruh hali”nin ortaya çıkmaya başladığından söz eder. “Bir sürü memleket meseleleri, başımızı çevirip görmezden gelsek de, bizi her yanımızdan sarıyordu” (Karaosmanoğlu, 2018a: 36). Çünkü İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkıma götüren olaylar da hızlanmıştır. Önce Trablusgarp Savaşı, ardından Balkan Savaşları ve nihayet Birinci Dünya Savaşı dönemin aydınlarını ister istemez ülkenin sorunlarıyla ilgilenmeye zorlamıştır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun bu “ferdiyetçi” anlayışı terk edip toplumsal ve siyasi konularla ilgilenmesi Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında tüberküloz tedavisi nedeniyle İsviçre’de tedavi görmekte iken karşılaştığı Avrupalıların Türkiye hakkındaki küçümseyici tavırları, Avrupa basınında çıkan olumsuz haberlerin etkisiyle olmuştur (Karaosmanoğlu, 2019: 15). Mütareke döneminde İstanbul’a dönmüş ve İkdâm gazetesinde yazılar yazmaya başlamıştır. Yazarın bu dönemden itibaren edebiyat anlayışının ve düşünce dünyasının ağırlık merkezinin ülkenin kaderine, başka bir deyişle toplum ve siyasete doğru kaydığı görülür. İkdâm gazetesinde Milli Mücade-

³ Edebiyat-ı Cedide ya da diğer adıyla Servet-i Fünun Edebiyatı 1895’te Recaizade Mahmut Ekrem’in öncülüğünde Servet-i Fünun Mecmuası etrafında toplanan yazarlar tarafından yürütülmüş bir edebi harekettir. Bu hareket, II. Abdülhamit zamanında Türk Edebiyatı’nın “kısa, fakat yeni ve yoğun bir Batılılaşma hamlesi yaptığı” devirde ortaya çıkmıştır. 1895 yılı sonlarında Recaizade’nin teşviğiyle, Servet-i Fünun mecmuasının başyazarlığı Tefik Fikret’e verilmiştir. Yazarları arasında Ali Ekrem, Ahmed Hikmet, Ahmed Reşid, Ahmed Şuayip, Celal Sahir, Cenab Şahabettin, Faik Ali, Hüseyin Cahit, Hüseyin Siyret, Hüseyin Suad, Mehmed Rauf, Süleyman Nazif, Süleyman Nesib gibi isimler yer almıştır. Bkz. Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyat Tarihi**, c. 2, MEB Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1009-1016.

leyi savunan yazılar kaleme aldığı bu dönemde Ankara Hükümeti tarafından Anadolu’ya davet edilmiştir (Tekeli-İlkin, 2003: 36). Bu tarihten itibaren Yakup Kadri, Anadolu’daki mücadelenin ve Atatürk’ün yakın çevresi içinde yer almıştır.

Milli Mücadele sırasında Sakarya zaferinden sonra Erkân-ı Harbiye (Genelkurmay) tarafından, Yusuf Akçura, Halide Edip Adivar ile birlikte köyleri dolaşarak Yunan zulmünün belgelerini toplayıp bir rapor yazmakla görevlendirilirler. Yabancı romanına malzeme sağlayacak Orta Anadolu köylerini bu çalışması sırasında tanıma imkânı bulmuştur (Tekeli-İlkin, 2003, 37). 1923 seçimlerinde Mardin milletvekili olarak Meclis’e giren Yakup Kadri, Çankaya sofralara çağrılan isimler arasında yer almıştır. Aynı zamanda *Akşam*, *Cumhuriyet* ve *Hâkimiyet-i Millîye* gazetelerinde yazarlığa devam etmiştir (Tekeli-İlkin, 2003: 39-40). Yazarın devrimlerin uygulanışına, siyasi ve bürokratik çevrelere ilişkin eleştirileri daha 1920’lerde başlamıştır. Zira 1929’da yayımladığı ve Kurtuluş Savaşı dönemindeki yazılarının derlemesinden oluşan Ergenekon kitabının sonunda yer alan “Şu servet ve makam harisinin kalabalıklarına ve bayağılıklarına neden bu kadar yakından şahit oluyorum? Kendini beğenmişlerle, şarlatanların, avanakların, kıskançların, kötü yürekliğin etrafımda bu kadar sıkı bir çember teşkil edip dönmelerinin sebebi nedir?” (Karaosmanoğlu, 2010: 255) sözleri yazarın duyduğu rahatsızlığa anlatır. Bu rahatsızlıkları Cumhuriyet’e ve devrimlere sahip çıkacak, onu uygulayacak aydınlardan oluşan *Kadro* hareketine dahil olmaya sevk etmiştir.

Kadro, Cumhuriyet dönemi düşünce hayatında üzerinde çokça tartışılan hareketlerden biridir. 1932-1934 yılları arasında yayınlanan derginin kadrosunda Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge ile Mehmet Şevki Yazman yer almıştır. Harekete dâhil edilmesinde Mustafa Kemal’in yakın çevresinden olmasının derginin izin almasını ve faaliyetlerini kolaylaştıracağı yönünde bir beklentinin yer aldığı akla gelmektedir. Siyasi olarak *Kadro*’nun diğer isimlerinden farklı çizgide olmasına karşın, onları tartışmalarının kendi görüşleriyle örtüştüğünü görüp “kendisinden beklenen işlevi yerine getirmeye” karar vermiş görünmektedir (Karaosmanoğlu, 2013: 87). 23 Ocak 1932 yılında ilk sayısının yayımlanmasıyla başlayan dergi, Aralık 1934 yılında son sayısı yayımlanarak kapatılmıştır. Bu kapatma işlemi Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Tiran’a büyükelçi tayin edilmesiyle bir zorunluluk şeklinde gerçekleşmiştir.

Yakup Kadri, *Kadro*'nun Atatürk'e yapılan şikâyetler sonucu kapatılması ve kendisinin Tiran'a büyükelçi tayin edilmesinin hikâyesini *Zoraki Diplomat*'ta anlatır (Karaosmanoğlu, 2018b: 15). Tiran'a büyükelçi atanmasıyla başlayan diplomatik kariyerini 1954 yılına kadar sürdürmüştür. Siyaset hayatı ise 27 Mayıs 1960 sonrasında Kurucu Meclis üyeliği ile devam etmiştir.

Edebî yönünün yanı sıra siyasetçi ve diplomat kimliğinin birlikte verilmeye çalışıldığı bu yaşam öyküsünden anlaşılacağı üzere Yakup Kadri'nin hayatı Cumhuriyet'in kaderiyle neredeyse hemhal bir biçimde geçmiştir. Daha Kurtuluş Savaşı döneminden itibaren Atatürk'ün çevresinde yer almaya başlamış ve daima devrimlerin savunucusu olmuş yazar, Türk düşünce hayatında Kemalist çizgide yerini alır. Ancak Karaosmanoğlu'nun Kemalistliği sorgusuz sualsiz bir bağlılık üzerine değildir. Atatürk devrimlerinin topluma yansımalarının nasıl olduğuyla yakından ilgili olduğu gibi, siyaset ve bürokrasi çevrelerde ne dereceye kadar sahiplenildiğini ya da sahiplenilmediğini gözlemleyip tahlil edebilmiştir. Bu durum onu eleştirel bir çizgiye çekmiştir. Üstelik daha Atatürk hayattayken, devrimlerin uygulanışını ve rejimi sorgulamaya başlamıştır. *Ankara* romanının ikinci bölümü Kurtuluş Savaşı'na katılan askerlerin, siyasetçilerin Cumhuriyet'in ilanından sonra kişisel çıkarlarının peşinde koşmaya başlamalarının öyküsüdür. Yine bu yıllarda yazıldığı anlaşılan “Büyük İnkılap ve Küçük Politika” metni Babıâli'nin Ankara'ya geçen ve devrimleri uygulamakla yükümlü kadrolarına açık eleştirileri, hatta ithamları içerir. Yakup Kadri eleştirel tavrını, romanları ve anı kitapları üzerinden de sürdürür. 1950'lerin başında yayımlanan *Panorama*, sadece eleştirileri değil, yazarın devrimlerin geleceğine karşı bütün karamsarlığının da beyanı gibidir.

“Büyük İnkılap ve Küçük Politika”nın Panoraması

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1950'lerin başında yazdığı *Panorama* romanı, diğer tüm romanlarını aşarak belli bir çevreye sıkışmadan Türk toplumunun bütününe dair bir resim çizme çabasının ürünüdür. Aynı zamanda Cumhuriyet'i kurup, devrimleri yürüten kadronun ve sonradan gelenlerin başarısızlıklarını, Atatürk'ün mirasını sahiplenememelerini yüze vurma girişimidir. Bu bakımdan Niyazi Akı'nın (2017: 108) “Yakup Kadri'ye *Panorama*'yı yazdıran en büyük amil, Cumhuriyet'in ilanından sonra, devrim mevzuunda ve Milli Mücadele ruhunda sezdiği gevşemedir” saptamasının yerinde olduğu değerlendirilmektedir. Ancak Yakup Kadri bu “yüze vurma” işini *Panorama*'dan yaklaşık yirmi yıl önce “Büyük İnkılap ve Küçük Politika” yazısı ile kaleme almış, ancak yayımlamamıştır.

“Büyük İnkılâp ve Küçük Politika”yı “Yakup Kadri’nin Kadroculuğa katkısının ölümünden sonra” da devam etmesi olarak değerlendiren Tekeli ve İlkin (2003: 462), *Kadro* hareketinin başlangıcında yazarların dergiye yazı yazmalarının yanı sıra birer kitap da yayımlamayı üstlendiklerini aktarırlar. Bunlardan ilki Şevket Süreyya Aydemir’in İnkılâp ve *Kadro*’su (1932), ikincisi İsmail Hüsrev Tökin’in *Türkiye Köy İktisadiyatı* (1934) olduğunu, üçüncüsünün ise Yakup Kadri’nin *Büyük İnkılâp ve Küçük Politika* olduğunu belirtirler. Bu çalışma yazarın ölümünden sonra evrakları arasında bulunmuş ve eşi tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmada Mustafa Kemal Atatürk ile devrimleri özdeşleştirilmiştir. “Bütün anlatılan öykü Kurtuluş Savaşı’nın ikincil önderlerinin kişisel ihtiraslarının onları olaylar içinde nasıl yanlış davranışlara ittiği üzerine kurulmuştur. Yakup Kadri bunları kişisel olarak gözlemlemiştir.” “Gazi’nin etrafının samimiyetsizliğine” ve “Bizantizma”nın uzantısı Babîâlî kadrolarının “inkılâp davası”nı savsaklamalarına karşı çare, “*sıkı, disiplinli ve seçme bir inkılâpçı kadrosu*”dur. Tekeli ve İlkin, Kadrocuların o dönem sert tepkiler doğuracak bu kitabı yayımlamayı doğru bulmadıklarını ya da cesaret edemediklerini öne sürerler (2003: 462-463). Anlaşılan yazar, yayınlamadığı bu metindeki düşüncelerini *Panorama* aracılığıyla dile getirmek istemiştir.

Panorama işlediği tarihsel dönem itibarıyla 1930’lardan, başka bir ifadeyle “Büyük İnkılâp ve Küçük Politika”yı yazdığı tarihlerden Demokrat Parti’nin iktidara geçiş dönemine kadar olan bir süreye karşılık gelmektedir. Yakup Kadri bu metinde kısaca, “son Türk İnkılâbı” gerçekleştiği sırada henüz Tanzimat devrinin nihayete ermediğini, devlet ve idare sisteminde hâkim olan unsurların hep Babîâlî’den, başka bir deyişle Tanzimat devrinden kalmış unsurlar olduğunu ve “inkılâp davası”nı yeterince sahiplenilmediğini öne sürmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin bütün kadrolarıyla “Bizantizma” olarak nitelendirdiği mevki-makam oyunları içindeki Babîâlî’yi devralmak zorunda kaldığını kaydeder ve Türk İnkılâbının önündeki bu engelin, onun “*dinamik hamlesi*”ni durduran sebeplerden biri olduğunu vurgular. “Türk İnkılâp Tarihi”nin birçok tezatla dolu olmasının başlıca sebebi kadro ve plan eksikliğidir. Bu hareketin “vahdet ve şuurunu” sadece Mustafa Kemal’de görmek mümkündür (Karaosmanoğlu, 2014: 162-174). *Panorama*’da anlatılan da bu hareketin söz konusu makalede belirtilen nedenlerden dolayı nasıl bir “başarısız”lığa dönüştüğünün hikayesidir. Başka bir deyişle, Türkiye’nin 1930’lardan 1950’lere kadar olan toplumsal ve siyasi manzarası yazarın kaleminden bu romanda resmedilmiştir.

Edebiyata “toplumsal”ı sokmak düşüncesi esasen düzenli olarak Kadro dergisinde yer alan bir vurgudur. Kemal Karpat’a göre,

“Başlıca amaç, ülkenin gerçeklerine göre, Cumhuriyet için toplumsal-siyasi bir felsefe kurmaktır. Yayımcılarından biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu –köyün yoksul hayatını anlatan güçlü *Yaban* yazarı- edebiyatı toplumsal, milliyetçi anlamına gelen devrimci bir amaca doğru götürmek istiyordu” (2017: 99).

Karpat (2017: 129), Türkiye’de kasabayla, kasabanın Türkiye’nin Batılılaşmasındaki rolüyle ilgili sosyolojik çalışmanın “yok denecek kadar az” olduğuna dikkat çekerken, *Panorama* romanının bunlardan biri olduğunu belirtir.

Yakup Kadri’nin Ankara romanının üçüncü baskısına yazdığı önsözde, romanın üçüncü bölümündeki ütopyaya ilişkin olarak, o dönemdeki öngörülerinin gerçekleşmediğini itiraf ettiğini aktaran Ömer Türkeş ise *Panorama*’nın bu “itirafın edebiyata tercümesi” olduğunu düşünür. 1930’lardan 1950’lere dek uzanan tarihi dönemin işlendiği *Panorama*’nın farklı bir yorum türü olduğunu söyleyen Türkeş, bu kitabın “Yakup Kadri’nin bir zamanlar üyesi olduğu ‘inkılapçı kadrolar’la hesabı kesmesi” olduğunu ileri sürer. Artık “Kemalist inkılabın ortaya koyduğu eser, ona tepesi yerde, temelleri havada ve her an, devrilmek tehlikesi içinde bir ehram gibi görünmektedir”. Yeniden 1922’lerdeki gibi, halka anlayışla bakan bir Yakup Kadri’nin ortaya çıktığını öne süren Türkeş’e göre yazar, *Yaban*’da halktan uzaklaşıp aydını eleştirmek için yola koyulmuş ama aslında Anadolu insanının cehaletini, işe yaramazlığını işlemiştir. *Panorama*’da ise aynı hataya düşmemiş ve olup bitenlerden “inkılâbın plansız, teşkilatsız ve tekniksiz yapılabileceği hayaline kapılan” bürokrasiyi sorumlu tutarak ve kanunların, emirlerin “-kafaların içi şöyle dursun- dışını bile değiştiremediğini” görmekten yakınmaktadır (Türkeş, 2015: 435).

Yakup Kadri, *Yaban*’a ilişkin olarak Türk köylüsünü küçümsediği yönünde eleştirilere uğrayınca romanın ikinci baskısına (1942) yazdığı önsözde bir cevap vermek ihtiyacı duymuştur. Bu önsözde, köylüyü küçümsemek gibi bir niyetinin olmadığını belirterek Anadolu’nun mevcut durumundan kendisi gibi Türk aydınını sorumlu tuttuğunu romanda geçen şu sözlerle kanıtlamak istemiştir: “Bunun sebebi, Türk aydını gene sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksinek hakkını kendinde buluyorsun....” (Karaosmanoğlu, 2006c: 10)

Yaban için Rauf Mutluay da yazarın açıklamalarını haklı bulduğunu gösterir biçimde, “Cumhuriyet’in onuncu yıl eşliğinde yazarın topluma ödediği borçtur” yorumunu yapar. “Sezgiyle bile olsa Yakup Kadri, Türk köyünün verdiği görev oranında zaferden pay almadığını –dolaylıkla- anlatmaktadır” yorumunu yapar (Özkırmı, 2007: 166). Üstelik bu “borcu” *Ankara* romanıyla da ödemeye devam etmiştir. Eserin ikinci bölümünde romanın baş karakteri Selma Hanım’ın, eşi Hakkı Beyin Cumhuriyet’in kurulduktan sonra Ankara’daki “monden” bir hayatın içine dalmasına, balolar ve yabancı diplomatların verdiği çay partileri arasında vaktini geçiriyor olmasından ötürü duyduğu üzüntü ve kendini bu hayattan ayırıştırma çabası anlatılmaktadır. Değişen sadece savaş zamanının mağrur ve kahraman askeri, Cumhuriyet sonrasında bir şirketin idare meclisi üyesi eski Miralay Hakkı Bey değil, savaşı yürüten Birinci Büyük Millet Meclisi’nin mebuslarından, Cumhuriyet devrinde ise arsa spekülasyonu ile sayılı zenginleri arasında giren Murat Bey ve daha niceleridir. Milli Mücadelenin mütevazı insanları, birden alafranga hayat düşkününü “snob”lar (züppeler) haline gelmiştir. Romanın, devrimlerin hayata geçirildiği yıllara ilişkin hayal kırıklıklarıyla dolu bu ikinci bölümünün ardından “ütopik” Cumhuriyet manzarasının yer aldığı üçüncü ve son bölüm gelir. Yakup Kadri’nin görmek istediği Ankara, bu son bölümde yer alır. 1934 yılında *Ankara*’yı yazarken ve o dönemde Kadro hareketinin içindeyken devrimlerin arzu edilen bir ülkeyi getireceğine hala inancı vardır. Fakat 1950’lere geldiğinde bu inanç *Panorama*’da büyük bir hayal kırıklığına, *Yaban* ve *Ankara*’dan daha kapsamlı bir eleştiriye dönüşmüştür.

Panorama’da toplumun farklı kesimlerinden insan portreleri üzerinden yapılan bu değerlendirmede Yakup Kadri, “Büyük İnkılap ve Küçük Politika” başlıklı makalesindeki eleştirilerini hikâye etmektedir. Ankara’da iş takibi yapan milletvekili Neşet Sabit, bir bankanın siyaset ve iş dünyasıyla içli dışlı idare meclisi üyesi Servet Bey ile onun bütünüyle Batılı, aslında özenti bir hayat içinde sorgusuz/sualsiz yaşayan çocukları, Servet Bey’le birlikte bina ve arsa spekülasyonu işlerini takip eden müteahhit Sırrı Bey, banka idare meclisi başkanına gösterdiği kolaylıklar dolayısıyla cömertliğini esirgemeyen mühendis ve müteahhit Ragıp Bey, “mutat zevat”tan olmamasına karşın bir süre Atatürk’ün sofrasında sık bulunurken eleştirel tavrı nedeniyle sonra gözden düşen milletvekili Halil Ramiz Bey, Şapka Kanunu’ndan beri tepki olarak evinden çıkmayı reddedip şeriat düzeninin yeniden gelmesini bekleyen Tahincızade Emin Efendi ile taşrada CHP teşkilatının İl Başkanlığını yapıp bir yandan aile servetini artıran oğlu Tahincızade Tahir Bey, aynı ilin lükse düşkün valisi İhsan Turan ve il idarecileri tarafından sevilmeyen

idealist Doktor Namık Ahmet, devrimler konusunda hayal kırıklığı yaşayan Diyarbakır Lisesi edebiyat ve felsefe hocası Ahmet Nazım Bey ile idealistliğini sürdüren arkadaşı İzmir Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahit Halit, Pertev ile Ziver gibi İstanbul sokaklarında yaşam mücadelesi veren evsizler, tuhaf evlilik hikâyeleri olan Komiser Hamdi Bey, Osmanlı İmparatorluğu idaresinde yüksek görevler almış Cumhuriyet’le beraber yoksulluğa düşmüş bir ailenin hukuk okuyup tercüme ile hayatını kazanmaya çalışan entelektüel oğlu Fuat romanın karakterleridir.

Panorama’da tüm bu farklı karakterlerin yanı sıra Cumhuriyet sonrasında gündelik hayatında hala pek bir değişiklik olmamış yerli halkın tasvirleri de yer alır:

“Her biri (yerliler) sessiz adımlarla bir gölge gibi duvar kenarlarından yürüyerek tenha ve dar sokakları, daima yeni açılan geniş ve kalabalık caddelere tercih ederek, başları önlerine eğik, kös kös evlerinin yollarını tutarlar. Bu saatte karı tezek yanan bir ocak başında, çömelmiş ateş üfleemektedir. Kızan ahırdaki mandaya su ve eşeğe yem vermektedir. Gelin veya kız, yuvarlak bir sininin etrafında kalın ve büyük birtakım ekmek dilimlerini dizmektedir.” (Karaosmanoğlu, 2006a: 33-34)

Yakup Kadri’nin 1930’ların Ankara halkına dair bu cümleleri *Yaban*’da olduğu gibi, halkı “*küçümsemek*” olarak yine eleştirilmiştir. Funda Şenol Cantek, Ankara’nın başkent olma sürecini anlattığı “*Yaban*’lar ve *Yerliler*” kitabında bu sözleri bir tür “ilkelliği”n tasviri olarak yorumlamaktadır. Cantek (2016: 146), “bu ifadede memleketin başkentinde yaşanan yoksunluklara duyulan esefin yanında, bir İstanbullu aydının ve Kemalist modernleşme projesinin savunucularından birisinin o dönemde yerli halkın değişime karşı gösterdiği dirence ve yaşam biçimine yönelik öfkesinin izi” olduğunu iddia eder.⁴

⁴ Funda Şenol Cantek, “*Yaban*’lar ve *Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 146. Cantek’in bu çalışmasında bahsi geçen “*Yaban*’lar kısmı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun romanından mülhem, Milli Mücadele döneminde Ankara’nın yerli halkının İstanbul’dan gelenlere (Milli Mücadele hareketine katılan mebuslar, subaylar, gazeteciler, yazarlar vb.) söyledikleri “dışarıklılar”a karşılık gelmektedir. Diğer yandan Cantek’in kitabında sık sık gönderme yaptığı Karaosmanoğlu’nun romanlarına dair yorumlarının, ideolojik yargılardan olsa gerek, yazarı anlamaktan epey uzak olduğunun düşünüldüğünü burada belirtmek gerekir. Söz gelimi *Panorama*’da kendi çıkarları peşinde koşan milletvekili Neşet Sabit’in, (ki Cantek bu karakterin Ankara romanındaki idealist gazeteci Neşet Sabit ile aynı kişi olduğu yanılığına düşer. Diğer yandan yazarın *Panorama*’da yerli halkın bir temsilcisi olan Mansurzade’ye ilişkin yorumunu (Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, s.17) da “iğrenme” hissiyle açıklar. (Bkz. Cantek, a.g.e., s. 147.) Zengin sayılabilecek bir ailenin çocuğu olarak doğmuş, yazarlık, siyaset ve diplomasi gibi kültürel olarak “seçkin” olarak adlandırılan alanlarda çalışmış, Avrupa’nın farklı köşelerinde bulunmuş “İstanbul beyefendisi” görümlü Yakup Kadri’nin dönemin Ankara’sının ve genel olarak Orta Anadolu’nun hayatına ve yerlilerine kolaylıkla uyum sağlamış olabileceği düşünülemez belki, ancak yazarın romanında olumsuz karakterler arasında gösterdiği Neşet Sabit’in yerli halka karşı düşüncelerini

Hâlbuki Yakup Kadri'nin eserlerine bütüncül bir yaklaşımda, onun bu türden tasvirlerinin bir “küçümseme” ya da “öfke” değil; daha çok bir tespit olduğu, devrimlerin başkent Ankara'nın göbeğindeki yerli halka bile doğru dürüst ulaşamadığını anlatma çabası olduğu rahatlıkla görülebilir. Hatta diğer eserlerine dahi gitmeye gerek yoktur. Cantek'in alıntılıdığı *Panorama*'daki kimi karakterler üzerinden bu eleştirilerini dile getirmektedir.

Panorama'da milletvekili Halil Ramiz, bu eleştirilerin siyasetteki temsilcisidir. Daha 1933'te Halil Ramiz, on yaşına giren “Türk İnkılabı”nın donuklaşmış donuklaşmadığını sorgulamaktadır ve Türk milletinin bu son kurtuluş ve kalkınma hamlesinin de Tanzimat ve Meşrutiyet tecrübeleri gibi boşa gitmiş olmasından endişelenmektedir. Devrimler Halil Ramiz'e görünürdeki değişikliklerden ibaret kalmış gibi gelmektedir. Tıpkı Ankara'nın ikinci bölümünde işlendiği gibi Cumhuriyet devrimlerinin giyim kuşam biçimlerinin “*monden*” usul olması yahut balolara koşulması şeklinde anlaşıldığını düşünmektedir.

“Herkes şapka giyiyor, sakal ve bıyıklar traş edilmiştir, kadınlar peçelerini sıyrılmışlardır; soirée'ler soirée'leri, balolar baloları takip ediyor... On yıl içinde bozkırın ortasında, bin yıllık İstanbul şehrinden daha mükemmel, daha medeni binaları, caddeleri ve meydanlarıyla bir devlet merkezi kurulmuştur. Yüzlerce, binlerce kilometrelik demiryolları, bir vücuttaki şahdamarları halinde dağılık vatan parçalarını birbirine bağlamak üzere doğuya, batıya, dal budak salıyor. ...Evet, bunların hepsi gerçektir, fakat birer tarihi vakıa olarak bunların kıymeti nedir? Festen şapkaya geçmenin, kavuğu atıp fesi giymekten daha büyük bir ehemmiyeti mi vardır? Tanzimatçı dedelerimiz tepeden tırnağa kıyafet değiştirmişlerdi; sakal ve bıyıklarını o devrin Avrupa modasına göre kesip taramışlardı. ...Garp sisteminde okullar, kışlalar, hastaneler açmışlardı, tersaneler, tezgâhlar, fabrikalar kurmuşlardı. Harem kapılarını aramışlar, kızlarına okuyup yazma öğretmişler, musiki dersleri verdimişlerdi. Lâkin, bütün bunlar, elli altmış yıl sonra bir yeniçeri kıyımından farkı olmayan 31 Mart'ları Kabakçı Mustafa isyanından ayırdedilmeyen Babîâli Baskınlarını önleyebildi mi?” (Karaosmanoğlu, 2006a: 39-40)

yazarın düşünceleri ve bir “iğrenme” hissi olarak sunmanın yazara haksızlık olduğu düşünülmektedir. Yakup Kadri'nin diğer romanları, anı kitapları ve yaşam öyküsü göz önünde bulundurulduğunda *Panorama*'da hangi karakterlerin ona tekabül ettiğini, yazarın düşüncelerini seslendirdiğini tahmin etmek zor değildir. Söz gelimi kâh Halit Cahit, kâh Halil Ramiz ya da kâh Fuat'ın sözcüklerinde Yakup Kadri'yi bulmak çok zor değildir. Ancak Neşet Sabit bunlardan biri olarak değerlendirilemez. Diğer yandan Funda Şenol Cantek, anılan kitabının daha sonraki bir bölümünde *Panorama*'daki karakterlerden Ahmet Nazım aracılığıyla Yakup Kadri'nin “bir Cumhuriyet aydını olarak 'halktan uzak düşmek'ten duyduğu pişmanlığı” (Bkz. Karaosmanoğlu, *Panorama* s. 220) dile getirdiğini söylemektedir. (Bkz. Cantek, a.g.e., s. 255) “Halktan uzak düştüğü” için “pişmanlık” duyan bir aydının aynı zamanda halktan “iğrenmesi”ne ilişkin çelişkiyi de ayrıca not etmek gerekir.

Yakup Kadri, Cumhuriyet devrimlerinin giderek Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin yarım kalmış çabalarına benzemesinden ve sonunda başarısızlığa uğramasından dolayı duyduğu endişeleri *Panorama*'da dile getirmeye çalıştığını Halide Edip Adivar'a gönderdiği bir mektubunda yazmaktadır. Adivar'a, *Sonsuz Panayır* (1946) romanının yayınlanması sebebiyle gönderdiği 25 Kasım 1948 tarihli mektubunda, "Âlem gene ol âlem, devran yine ol devran" diye yakınmaktadır. Meşrutiyet devrinde, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında tamamen kendi eğlence âlemine dalanlar ile sefalet içindeki halk karşısında "halvet"lerine kapanmış entelektüeller 1940'lı yılların sonu itibarıyla hala sahnededir. Mektubunda, kendisinin de *Sonsuz Panayır*'a "oldukça eş" *Panorama* adlı bir roman üzerine çalıştığını kaydeder:

"Ancak şu fark ile ki, ben, bizdeki sosyal, ahlaki ve intellektüel dramı ne yalnız bir köşesinden görüyor, ne de sonunda her şeyi tatlıya bağlamak imkânını bulabiliyorum. Bu suretle *Panorama* baştan nihayete kadar bütün memleket ölçüsünde kapkara bir tablo halinde kalıyor. Çünkü ben, ne Ali Bey⁵ gibi (halvet-nişin) hâkimlerin, ne de Burhan soyundan saf-derûn delikanlıların, ne de Bolluklu üslûbunda (namuslu tüccarların!) bu memleketi –kimbilir kaç zamandır- içinde bocaladığı ve bocaladıkça battığı maddi ve manevi batıklıktan kurtarabileceğine inanıyorum. Bundan on beş yıl evveline kadar RASYONEL⁶ bazı inkılâp metotlarıyla –kendimize rağmen- ayağa kalkabileceğimizi umuyordum. Şimdi, bu devrin de geçmiş olduğunu, bu devrin de Tanzimat ve Meşrutiyet hareketleriyle beraber bir daha geri dönmek üzere tarihe göçtüğünü veya göçmekte olduğunu görüyorum. Gerçi, mahiyeti müphem bir istikbale doğru yürümekteyiz. Yaşadığımız asrın davalarından hiç birisiyle alakası olmayan ve münakaşası ondokuzuncu asrın ortalarına doğru çoktan hitama ermiş bulunan anakronik birtakım 'siyasi mezhep' kavgaları ve bunun tabii bir neticesi olan kötü cinsten bir demagojik şamata bin bir beladan arta kalmış ve ömrünün sonuna ermiş küçük bir fikir ve inkılap ekibinin çıkarmağa yeltendiği nidayı çoktan boğmaya başlamıştır." (Enginün, 2004: 105-106).⁷

⁵ *Sonsuz Panayır* romanında babadan kalma evinde, dış âlemlerle çok az ilgilenen edebiyat öğretmeni karakteridir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun bahsettiği diğer karakterler için bkz. Halide Edip Adivar, *Sonsuz Panayır*, Can Yayınları, İstanbul, 2016.

⁶ Vurgu yazara ait.

⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Halide Edip Adivar'a gönderdiği 25 Kasım 1948 tarihli "bu mektup ilk olarak *Hisar* dergisinde (nr. 122, Şubat 1974, s. 9-11) çıkmış, sonra *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu* (Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, no: 16, İstanbul, 1989, s. 79-82) adlı anma kitabında yayımlanmıştır". Aktaran İnci Enginün, "Yakup Kadri ve Halide Edip", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004, s. 105-106'dan 23 no'lu dipnot.

Yakup Kadri, *Panorama*'da anlatacağını söylediği eleştirilerini esasen yıllar öncesinden “Büyük İnkılâp ve Küçük Politika”da dile getirmiştir. Bu yazısında devrimlere iki türlü “irticanın” kemend vurduğunu iddia eder. Bunlardan biri medresenin, diğer Babîâli'nin ürünüdür. Tanzimat, medresenin yanı başında mektebi açmakla, “taassup ve irtica zihniyeti”ne yeni bir şekil vermiştir. Klasik softa tipine bir “rokoko softa tipi” daha eklemiştir. Bunlardan “birinin yüzü Şarka, öbürününki Garba dönük”tür. Birbirlerinin dilinden anlamazlar. Karşı karşıya geldiklerinde aralarında mutlaka tartışma çıkar ve bunu “ne birinin fikhî ne diğerinin hukuku” halledebilir. İşte birbirine böylesine zıt görünen bu iki tip insanı ve onların temsil ettiği zümreler, aslında devimler karşısında “aynı yolda” yürümektedirler (Karaosmanoğlu, 2014: 158). Tanzimat'ın medrese ve Babîâli'yle gelen bu mirası Atatürk'ün öncülüğündeki “büyük inkılap”a ket vurduğunu düşünmektedir.

Yakup Kadri'nin yaklaşımında, Osmanlı'dan devralındığını söylediği medrese, devimlerin arkasındaki temel ilke olan laikliğin; Babîâli ise hem laikliğin hem de devletçiliğin uygulanmasında “engel” gibi durmaktadır. Nitekim *Panorama*'da dergi çıkarmakla meşgul bir aydın tiplemesi olan, bu sebeple Halil Ramiz'le birlikte Yakup Kadri'nin romandaki yansımalarından biri kabul edilebilecek, Cahit Halit aracılığıyla söz konusu laiklik ve devletçiliğin nasıl farklı farklı yorumlanarak bir tür içinin boşaltıldığından söz etmektedir. Zira Cahit Halit, “Kemalizm” adı verilen “millî hareketin” bu temel ilkelerini Halk Partisi erkânının her biri kendine göre yorumlamakta ve bu ilkeler arasında kendisini en çok ilgilendiren “devletçilik” ilkesinin ise bu farklı farklı yorumlar yüzünden “çözülemez bir bilmece” haline girdiğini düşünmektedir.

“Bunu kimimiz tekelcilik, kimimiz devlet kapitalizmi, kimimiz de bir nevi sosyalizmle karıştırıyoruz. Oysa ki, benim fikrimce, bu ne o, ne öbürüdür. Türk devletçiliği, yalnız Türk milletinin ekonomik bünyesinden doğma ve yalnız onun ekonomik zaruretlerine cevap veren bir sistemin adıdır. Bunun tarifini Batı dünyasının ve Batı ilminin hiçbir kitabında bulamayız. Türk milleti, siyasi istiklalini kazandığı, kendi yurdunun gerçek sahibi ve gerçek efendisi olarak yaşamaya karar verdiği gün, Kurtuluş Savaşı'ndan daha çetin bir davayla karşılaştı: Ekonomik kalkınma davası...” (Karaosmanoğlu, 2006a: 116).

Cahit Halit'in bu sözleri, 1930'larda devletçilik ilkesini savunan Kadrocuların söylediklerini hatırlatır. *Kadro*, Yakup Kadri'nin bütün siyasi ve yazarlık hayatı boyunca en çok uğraştığı meselelerden biri olmuştur. Nitekim daha

dergi çıkarılacağı vakit önce CHP genel Sekreteri Recep Peker’e gidip “Ben milletvekillerine ve halka, Halk Partisinin ilkelerini anlatmak için dergi çıkarılmak istiyorum” dediğinde Peker’in “Bu vazife bizimdir, sana vermem” şeklinde bir cevabıyla karşılaşmıştır. Bunun zerine Karaosmanoğlu ancak Atatürk ve İsmet Paşa’ya başvurarak dergiyi çıkarma izni aldığını söyler (Tekeli-İlkin, 2003: 140). Zaten romanda Cahit Halit’in bir grup arkadaşıyla birlikte çıkardığı dergi açıkça *Kadro*’nun hikâyesini düşündürür. Çünkü Cahit Halit’in bahsettiği dergi birtakım takdirleri topladığı gibi bazı kimselerden kızgınlık yahut şüphe gibi tepkiler görmektedir. Başlangıçta bu tepkileri olumlu değerlendirmişlerdir. Bu dergiyi çıkarırken başlıca gayeleri “muhitte –velev pek dar bir muhitte- bir fikir hareketliliğine önayak olmak, inandığımız bazı prensipler üzerine bir İçtihat Kapısı’nın açılmasına yardım etmektir”. Bu gayenin yanında ayrıca, ülkenin henüz halledilmemiş, hatta daha adı bile konmamış “hayatı davaları”nı “gündelik politika cereyanları dışında, bürokratik görüş ve anlayışların üstünde bir yüksek seviyeye çıkarılsın ve orada yalnız ilmin aydınlığıyla tahlil ve tefsir edilsin” istemektedirler (Karaosmanoğlu, 2006a: 213-214). Yakup Kadri’nin (2013: 87) anılarında *Kadro*’nun “iki buçuk yıl boyunca CHP merkez idare heyetini ikide bir ankaya köşküne taşındıran ve Atatürk’ün başını ağrıtan bir mesele haline” geldiğini söylediği gibi romanda da Cahit Halit de arkadaşı Ahmet Nazmi’ye yazdığı mektupta, “birtakım gözle görünmez eller bizi, eteklerimizden yakalamış –demin politik ve bürokratik diye vasıflandırdığım- tabakalara doğru sürüklemeye çabalıyor” diye yakınmaktadır. (Karaosmanoğlu, 2006a: 214)

Panorama’da Ahmet Nazmi ve Cahit Halit’in mektuplarında yazar adeta kendisiyle konuşuyormuş izlenimini verir. Ahmet Nazmi, “inkılâp ateşi”nin “Kemalist Türkiye’nin anahtarlarını Babıâli tembelhanesinin bekçileri eline teslim ettiğimiz gün” söndüğünü (Karaosmanoğlu, 2006a: 122) söylerken yazarın “Büyük İnkılâp ve Kk Politika”da dile getirdiği eleştirilerini tekrarlamaktadır. Devrimlerin daha onuncu yılında donmaya başladığından yakınan Yakup Kadri, buna sebep olarak Babıâli kadrolarının “bizantizma” dediği çıkar peşindeki “kk politika”lar ve entrikalarıyla Ankara’ya taşınmasını göstermektedir (Karaosmanoğlu, 2014: 178).

Panorama romanının birinci bölümü Atatürk’ün hayatta olduğu dönemde geçerken, ikinci bölümü, Atatürk’ün ölümüyle başlar ve Demokrat Parti’nin iktidara geçmesiyle son bulur. Bu süreçte devrimleri savunan Halil Ramiz, Ahmet Nazmi, Cahit Halit gibi isimler dahi heyecanlarını ve ümitlerini iyiden iyiye yitirdikleri gibi çıkar çatışmaları, gericilik hareketleri ivme kazan-

mıştır. Gerçi beklendiği gibi bir geriye dönüş de henüz gerçekleşmemiştir. Zira romanda Atatürk’ün ölümünden sonra yerine İsmet İnönü geçince Tahincızade Hacı Emin, şer’i düzenin geri geleceğini sanmış, ancak Türkçe ezanın bile değişmediğini görünce eskiye dönmek konusundaki umudunu artık kesmiştir (Karaosmanoğlu, 2006a: 389). Fakat zaman geçtikçe Hacı Emin Efendi, İnönü döneminin Atatürk döneminden daha “fena” olduğunu düşünmeye başlar. Çünkü Atatürk’ün zamanında Türkiye’nin nereye gittiği “malumdu”r. “Aldatma, avutma denilen şey yoktu. Ya bu deveyi güderdin ya benim gibi bu diyardan giderdin.” Atatürk’ün Kastamonu’da halkın karşısına çıkıp artık şapka giyeceklerini “dobra dobra” söylemesinden, “Kur’an yazısını” kaldırmasından, ezanı Türkçe okutmasından örnekler verir. Fakat Atatürk, tüm bunları “kellesini koltuğunun altına alarak” yapmıştır. “Şimdikiler”in ise işleri “hep yalan dolan”dır. “Hem onun yolunda yürüyoruz, derler, hem de gölgelerinden korkarlar.” Hacı Emin, savaş zamanının ekonomik zorluklarından halkın yaşadığı sıkıntılardan, karaborsa düzeninden, Türkiye’nin savaşa girmemesine rağmen halkın yine de ezildiğinden yakınır (Karaosmanoğlu, 2006a: 445-447).

Tahincızade’nin İnönü yorumu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun kişisel tepkisinden, eleştirilerinden çok farklı değildir. Özellikle *Politikada 45 Yıl* kitabında uzun uzun anlattığı İnönü karşıtlığı, sadece Kemalist bir aydının devrimlerin Atatürk’ün ölümünden sonra yeterince sahiplenmemesine dair eleştirisi değil; kişisel kırgınlık ve kızgınlıklarının birer yansımasıdır. Zira yazar, *Kadro*’nun kapatılması meselesinde Paşa’nın sesini çıkarmamış olmasından, büyükelçilik tayinlerine, 1961 seçimleri sonrasında CHP’nin izlediği gerilim siyasetine kadar (Tekeli-İlkin, 2003: 462) pek çok konuda İnönü’nün sorumlu olduğunu düşünmektedir.

Atatürk’ün gösterdiği devrim yolundan sapılmasına ilişkin eleştiriler *Panorama*’da da İnönü iktidarındaki II. Dünya Savaşı sonrası dönem anlatılırken daha belirgin bir hale gelmiştir. Çok partili hayata geçilmiş ve Demokrat Parti’nin kurulmasıyla CHP’den bıkmış kesimler, yeni partiye doğru yönelmeye başlamıştır. İdealist Doktor Namık Ahmet de bunlardan biridir. Halil Ramiz’e bunun sebebinin “mantık yoluyla” tam olarak açıklayamamakla birlikte Halk Partisi’nin kendi “koyduğu prensiplere herkesten önce kendisinin ihanet etmiş olması”, “üstüne aldığı inkılap misyonunu, daha ilk adımda, ağzına yüzüne bulaştırdığı için, tarih önünde zaten tasfiyeye uğramış” olmak şeklinde anlatmaya çalışır. Parti teşkilatını “Tahincızade Tahir gibi dar kafalı, küçük kasaba eşrafının” ya da “Yanyalı Fazıl soyundan vurguncu-

ların, dalavrecilerin eline vermekle gerçek idealistlerin emniyetini kötüye kullanmış” olmaları, “bütün devlet cihazını, daha ilk günden, köhne Babıâli bürokratlarına devir ve teslimle ileri hamleleri” köstekleyip, “inkılâbın dinamik ruhunu statik bir idare içinde boğmuş” olmaları gibi hususlar doktoru CHP’deb uzaklaştırmıştır (Karaosmanoğlu, 2006a: 518).

DP’ye geçişler sadece CHP’nin devrimleri gereği gibi sahiplenmemesi sebebiyle değil, milletvekili Neşet Sabit gibi tamamen popülist kaygılarla da olmuştur. Zira Neşet Sabit’e göre “Bu milletin artık gözü açılmıştır. Vesayete, hele bir üvey baba vesayetine hiç ihtiyacı kalmamıştır”. Çünkü “... halk, efendice yaşamak ve kendi mukadderatına tam manasıyla sahip olmak” istemektedir. Fakat, bu “kendi mukadderatına sahip olmanın” nasıl olacağı konusunda Neşet Sabit’in ileri sürdüğü “hürriyet ve demokrasi kelimeleri” Halil Ramiz için hiçbir mana ifade etmektedir. Çünkü bunlar, “Eflatun’dan” beri zaten birçok dünya görüşünü kapsamaktaydı. Zaten Halil Ramiz, Kemalist devrimin henüz “ferdi hürriyetler esası üzerine kurulmuş”, çok partili bir demokrasiye giden yolu tamamlamadığı görüşündedir. Bu nedenle, çok partili yeni düzeni Türk milletini parçalara bölecek, “milli birliği sarsacak bir iç politika mücadelesinin” baş göstereceği tehlikeli bir durum olarak değerlendirmektedir. Bu politika mücadelesinde artık kimse “inkılap davası”ndan söz etmez olmuştur. “Yeni başlayan muhalefet edebiyatının başlıca nakaratı, bir ‘yirmi yedi yıllık istibdat devri’ lafından ibaretti”r (Karaosmanoğlu, 2006a: 519-524).

Yakup Kadri’nin 1954 yılında yayımlanan *Panorama*’nın bu ikinci bölümü Demokrat Parti iktidarına yönelik endişelerini, tepkileri anlatır. Anılarında Adnan Menderes’in iktidarı döneminde “hür düşüncüyü her yanından kısıvrak bağlamak yolunu” tutarak gösterdiği tavra karşılık İsmet Paşa’nın “gençlik çağlarında bile göstermediği bir atılganlık, bir coşkunlukla açtığı mücadelede bütün memleketi bir muharebe alanına” çevirmesini bir “kördöğüş” olarak tanımlamaktadır. Ortada bir “fikir mücadelesi” olarak görünen bu kavga’nın aslında “bir yanda ikbal ve iktidara erişmiş olanların böbürlenışı, öte yanda nikbet ve hüsrana düşenlerin deprenişleri arasındaki çatışmalar”dan ibaret olduğunu öne sürer. Şimdiyse içinde bulunduğu devirde kendisini “yüksek bir yayladan çukur ve bataklık bir vadiye düşmüş” gibi hissetmektedir (Karaosmanoğlu, 2013: 187). CHP’nin iktidarı, seçim yoluyla da olsa, bırakmış olmasından, çok partili hayata geçmiş olmasından rahatsızdır. Bu durum, Yakup Kadri’nin başlıca çıkmazlarından biridir. Zira halkı sürekli olarak yönlendirilmeye muhtaç, kendi tercihlerini yapmaya he-

nüz hazır olmayan, bir türlü yetişkinliğe erişememiş çocuk gibi görmekten vazgeçememektedir. Tabii bu tavırda Demokrat Parti’nin sonu 27 Mayıs’la biten on yıllık iktidarının etkisi de yadırganamaz.

Panorama, Diyarbakır Lisesi’nden İstanbul’da bir üniversiteye geçip felsefe doçenti olan Ahmet Nazmi ile bir matbaada tercüme işlerine başlayıp devrimler, memleketin geleceği ve tüm bu meselelere karşı umursamaz davranmakla eleştirdiği aydınları sorgulayıp duran Fuat’ın arkadaş olmaları ve söz konusu meseleler üzerine tartışmalarının ardından öldürülmeleri ile son bulur. Öldürülmelerine ilişkin kısım ise Yakup Kadri’nin devrimler ve Cumhuriyet’e dair bütün bir hayal kırıklığının ve karamsarlığının dile gelişidir. Aralarındaki tartışmadan sonra Fuat yürüyerek geç saatte Ahmet Nazmiler’in evinden çıkarken Ahmet Nazmi de peşinden gider. Yolda bir türbeye rastgelirler ve içeride “ez az yirmi otuz kişi, çökük bir merkadın etrafını zincirleme, çepeçevre çevirmiş, durmadan” dönmekte, “sağa sola sallanarak ve gırtlaklarını yırtarcasına hırlayarak durmadan zıplayıp” tepinmekte olduklarını; bir başka ifadeyle “zikir ayini” yaptıklarını görürler. Ahmet Nazmi, arkadaşını oradan uzaklaştırmaya çalışır, fakat Fuat direnir ve içeridekilere “Nedir bu maskaralık?” diye bağırır. Türbedekilerin tepkisiyle karşılaşan iki arkadaş taş yağmuruna tutularak öldürülürler (Karaosmanoğlu, 2006a: 605-606).

SONUÇ

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Milli Mücadele yıllarından yaşamının sonuna kadar sadece edebî bir çevreyle değil, siyaset ve diplomasi çevrelerinde de bulunduğu, fakat bu çevrelere karşı da belli bir mesafede kaldığı için tanık olduğu olayları, Türkiye'nin geçirdiği büyük dönüşümü serinkanlı bir biçimde izleyip değerlendirebilmiştir. Gönülden bağlı olduğu Atatürk hayattayken “Büyük İnkılap ve Küçük Politika”yı, yayımlamasa da, yazmış olması onun bu serinkanlı eleştirel duruşuna delil kabul edilebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, metin tahlili yapılarak Yakup Kadri'nin yayımlamadığı söz konusu makalesindeki düşüncelerini, edebî yoldan yazıp yayımlama yoluna gittiği anlatılmaya çalışılmıştır. *Panorama*, Yakup Kadri'nin romanları arasında toplumun farklı kesimlerinden yansıttığı tiplerle ilgili edebî anlamda belki de en zengin eseri olmasının yanı sıra, siyasî ve toplumsal görüşlerini aktarması bakımından da tezli bir roman olarak belirmektedir. Bu yönüyle *Panorama*, Tanzimat yıllarından beri ülkeyi ve toplumu değiştirmeyi, bunu da yukarıdan ve özellikle kültürel, idari ve hukuki yollardan yapmayı öneren Türk aydınının, bu konuda gerçekleştirdiği köklü değişimle bir kırılma adedilebilecek Cumhuriyet'i ve Atatürk devrimleri savunması, başarısızlıklarını içtenlikle eleştirmesinin dışavurumudur.

Yakup Kadri açısından başarısızlıkların sorumluları Atatürk'ün yolundan ülkeyi saptıran, Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'ya taşınan ve devrimleri uygulamakla yükümlü Babiâli kadroları ile siyasî olarak başta İsmet İnönü olmak üzere CHP'lilerdir. *Panorama*'nın bir başka özelliği, idareci kadroları ve aydınları eleştirirken halkın içinde bulunduğu koşulları anlamaya *Yaban* ve *Ankara* romanlarından daha çok yaklaşmış olmasıdır. Devrimlerin geniş kitlelerin günlük yaşamını sandıldığı kadar değiştiremediği, başkentten taşraya uzanan çıkar ağlarının arasında halkın ihtiyaçlarının sesinin duyulmadığı açık bir biçimde verilir. Milletvekili Halil Ramiz'in CHP heyetiyle birlikte denetlemeye gittiği taşra kasabasında tanık olduğu yolsuzluklar, heyetin diğer üyelerinin ve Partinin il yönetiminin halkın şikâyetlerini görmezden gelmesine dair anlatılan hikâye, Yakup Kadri'nin halkın içinde bulunduğu koşullara yönelik eleştirilerinin bu romanda daha ön planda olduğunu düşündürür. Fakat yine de romanın bütünü ve özellikle sonu itibarıyla Yakup Kadri'nin temel kaygısının halkın durumundan çok devrimlerin verilen ödümler neticesinde yaşanan hayal kırıklığı olduğu değerlendirilmektedir. Bu hayal kırıklığı, Demokrat Parti'nin iktidara geçmesiyle bütünüyle karamsar, ümitsiz bir hal almıştır. *Panorama*'da çok partili hayata geçilmesinin ve ardından

DP'nin iktidara geçmesine ilişkin olarak Cahit Halit'in CHP iktidarı dönemine ilişkin olarak söylediği “Herkes, eline bir balta almış, bunu yıkmaya ... çalışıyordu” ya da Fuat'ın İstanbul'un her yanını “yabani otlar”ın sardığına dair yakınmalarının yer aldığı (2006a: 578, 590) son bölümleri okuyanlarda adeta, “ferdî hürriyetler”in toplumun ve ülkenin geleceğinin önüne geçmesinin yahut halkın siyasette istediğini seçmesinin henüz tamamlanmamış “*inkılâp davası*”nı kaybedilmeye mahkûm kıldığı düşüncesini uyandırmaktadır. Bu yönüyle de halka hep yön verme ihtiyacı duyan aydının karamsarlığını yansıtmaktadır.

Toplumsal ve siyasi görüşleri bakımından eleştirilecek yanları olsa da *Panorama* romanı Cumhuriyet'in 1930'lardan 1950'ye kadar olan dönemini ve Atatürk devrimlerinin sorgulamasını Kemalist bir aydının gözünden yapmış olması bakımından hem Türk edebiyatının hem de Yakup Kadri'nin üzerinde önemle durulması gereken romanıdır. Bu romanı yazarın “Büyük İnkılâp ve Küçük Politika” metniyle birlikte okumanın, söz konusu sorgulamanın edebî bir kurgu olmasının ötesinde bir devrin çarpıklıklarını, eksikliklerini anlamak açısından epeyce aydınlatıcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adivar, Halide Edip (2016), *Sonsuz Panayır*, Can Yayınları, İstanbul.
- Akı, Niyazi (2017), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu: İnsan-Eser-Fikir-Üslup*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Banarlı, Nihat Sami (1983), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c. II, MEB Yayınları, İstanbul.
- Cantek, Funda Şenol (2016), “*Yaban*”lar ve Yerliler: *Başkent Olma Sürecinde Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Enginün, İnci (2004), *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2006a), *Panorama*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2006b), *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2006c), *Yaban*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2010), *Ergenekon: Milli Mücadele Yazıları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2013), *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2014), *Atatürk*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2018a), *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2018b), *Zoraki Diplomat*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2019), *Vatan Yolunda*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- “Kadro”, *Kadro*, II. Kanun, 1932, sayı 1, s. 3 (*Kadro Dergisi*, [tıpkıbasım, haz. Özgür Erdem] C. 1., sayı:1, İleri Yayınları, 2011).
- Karpat, Kemal (2017), *Osmanlı'dan Günümüze Toplum ve Edebiyat*, (çev. Onur Güneş Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Mutluay, Rauf (1973), *100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Özkırmımlı, Attila (haz.) (2007), *Yaban-Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Sahal Yayınevi.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin (2003), *Kadrocuları ve Kadro 'yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Türkeş, Ömer (2015) “Güdük Bir Edebiyat Kanonu”, *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, c. 2, (ed. Ahmet İnel), İletişim Yayınları, İstanbul, (s. 425-448)

